

DĖL SEIMO UŽMOJO CENZŪRUOTI VISUOMENĘ

Lietuvos Respublikos Prezidentui
Lietuvos Respublikos Seimo Pirmininkui
Lietuvos Respublikos Seimo nariams
Lietuvos žurnalistų sąjungai
Lietuvos žurnalistų asociacijai
Žiniasklaidai

TAUTOS FORUMO REIKALAVIMAS

2025 m. lapkričio 27 d.

Seimo narė Daiva Ulbinaitė pateikė Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymo Nr. I-1418 2 ir 50 straipsnių pakeitimo bei papildymo 19¹ straipsniu projektą (toliau – Projektas), kuriuo siekiama kardinaliai pakeisti viešosios informacijos reguliavimo ribas ir suteikti valstybės institucijoms neribotas galias reguliuoti viešąją informaciją, neva „operatyviai“ reaguojant į tariamai melagingą jos turinį.

Projektą pasirašė TS-LKD, LSDP, Liberalų Sąjūdžio ir Demokratų Sąjungos „Vardan Lietuvos“ frakcijoms priklausantys Seimo nariai: *Ingrida Šimonytė, Dalia Asanavičiūtė-Gružauskienė, Audrius Petrošius, Šarūnas Birutis, Vaida Aleknavičienė, Ruslanas Baranovas, Orinta Leiputė, Jevgenij Šuklin, Raimondas Kuodis, Vytautas Kernagis, Kęstutis Vilkauskas, Vitalijus Gailius, Vytautas Juozapaitis, Mindaugas Lingė, Laurynas Kasčiūnas, Juozas Olekas ir Lukas Savickas.*

Projektu faktiškai siekiama įtvirtinti valdžios kontroliuojamą neribotos cenzūros mechanizmą, suteikiant jai absoliučią galią reguliuoti žiniasklaidą ir viešąją informacijos erdvę.

Tariama dezinformacija – pretekstas politinei savivalei ir diktatūrinio tipo cenzūrai

Projekte (Įstatymo 2 str.) dezinformacijos sąvoka apibrėžiama kaip „*tyčia viešai paskleista kuriama, pateikiama, skleidžiama ar platinama melaginga arba klaidinanti informacija, kuria siekiama apgauti visuomenę, paveikti Seimo, Prezidento, Savivaldybių tarybų, Europos parlamento rinkimus, referendumus, pakenkti Lietuvos Respublikos nacionaliniam saugumui, konstitucinei santvarkai, viešajai tvarkai ar kitiems svarbiems visuomenės interesams.*“

Atkreiptinas dėmesys, kad minėta formuluotė yra teisiškai neapibrėžta – joje nėra jokių objektyvių kriterijų, leidžiančių nustatyti **nei tyčia, nei melagingumo faktą**. Įtvirtinus tokią formuluotę, valdžios institucijos įgytų galią savo nuožiūra bet kurią kritiką ar valdžiai nepalankią nuomonę kvalifikuoti kaip „dezinformaciją“. Iš tikrųjų tai tėra pamatine politine intencija ir represyvine logika dabarčiai pritaikytas peformuluotas LSSR Baudžiamojo kodekso 68 straipsnis, kuriame sakoma, kad **antitarybinė agitacija ir propaganda yra:**

„*šmeižikiškų išgalvojimų, kenkiančių tarybinei valstybės ir visuomenės santvarkai, skleidimas, taip pat tokių pat tikslų turinčių literatūros, atsišaukimų ar kitokių dokumentų gaminimas, laikymas ar platinimas, arba kitoks aktyvus veikimas, nukreiptas prieš tarybinę valstybę ar visuomeninę santvarką*“.

Projekte įvardytas vienas iš „dezinformacijos“ tikslų – „apgauti visuomenę“ – išduoda, kad jo autoriai vadovaujasi vaizdiniu totalitarinės visuomenės, kurioje galioja „vienintelės tiesos“ režimas. Remiamasi prielaida, kad nuomonių įvairovė yra neleistina tokioje visuomenėje, todėl ji gali būti „apgauta“, o vykdančių cenzūrą valdžios institucijų ir subjektų misija, kaip ir sovietų okupacijos laikotarpiu, yra „apsaugoti“ visuomenės narius nuo juos besikėsinančių „apgauti“ klaidintojų.

Analogišką pavojų kelia ir Projekto nuostatos dėl „*melagingos informacijos, kuria siekiama paveikti rinkimus*“, „*mokslinių faktų iškraipymo*“ ar „*institucijų destabilizavimo*“. Tokios formuluotės faktiškai atkuria sovietmečio partijos kaip „visuomenės vadovaujančios jėgos“ doktriną, implikuodamos, kad rinkimuose gali dalyvauti tik tos politinės jėgos, kurios laikosi „teisingo“, valdžios nustatyto politinio kurso. Tai suteikia galimybę eliminuoti iš rinkimų politines partijas ar judėjimus, siūlančius ne kosmetines, o esmines alternatyvas, vien todėl, kad jų siūlymai nukrypsta nuo „generalinio kurso“ ir dėl to gali paveikti rinkimų rezultatus.

Projekte vartojama sąvoka „*mokslinių faktų iškraipymas*“ kaip galimas informacijos cenzūravimo pagrindas vertintina kaip teisinio neapibrėžtumo ir paviršutiniškumo požymis, demonstruojantis nesuvokimą, kad mokslas savo prigimtimi yra hipotetinio žinojimo sritis, kurioje teiginiai laikomi teisingais tik tol, kol pagrįstai pripažįstami ir nėra paneigti naujų tyrimų ar duomenų.

Grėsmė žodžio laisvei – projekto neapibrėžtumas leidžia riboti bet ką

Projektas (**Įstatymo papildymas 19¹ straipsniu**) sąmoningai sujungia jau įstatymais apibrėžtą neapykantos kurstymo draudimą su teisiškai neapibrėžtomis „dezinformacijos“ ir „manipuliacijos“ kategorijomis, leidžiančiomis valdžiai riboti netgi teisėtą, Konstitucijos ginamą nuomonę. Pvz., valdžia galėtų teiginius, jog tos pačios lyties asmenų santykiai neatitinka šeimos sampratos, vadinti „*diskriminaciniais*“, „*manipuliaciniais*“ pareiškimais ar juos prilyginti „priešiskai veiklai“ (putino režimo rėmėjų nuomonei), nors tokia nuomonė akivaizdžiai priklauso demokratinėje visuomenėje saugomai viešajai diskusijai.

Įtvirtinus tokias nuostatas, valdžia galėtų riboti bet kokią politinį vertinimą, žurnalistinį tyrimą ar net mokslinę diskusiją. Pvz., skirtingų tarptautinių organizacijų ar tyrinėtojų pateikiami moksliniai Covid pandemijos vertinimai galėtų būti pripažinti „mokslinių faktų iškraipimu“, o kova už pagarbą Lietuvos laisvės kovų didvyriams ir reikalavimas nutraukti jų atminimui skirtų paminklų naikinimą bei kritika valdžios neveiklumui galėtų būti laikoma „institucijų destabilizavimu“.

Mėginimai reanimuoti sovietinę cenzūrą

Projektu teisė spręsti, kas yra tiesa ir kas – melas, faktiškai būtų perkelta į valdžios kabinetų, taip atkuriant sovietinį informacijos kontrolės modelį, kai okupuotoje Lietuvoje veikė „Glavlit“ – institucija, sprendusi, kas gali būti publikuojama, o kas turi būti uždrausta.

Ypatingą pavojų demokratijai ir žodžio laisvei kelia Projekto nuostatos, kuriose numatoma atsakomybė už valstybės „institucijų destabilizavimą“ ar „kenkimą nacionaliniam saugumui“. Tokios formuluotės faktiškai atkartoja LSSR Baudžiamojo kodekso 68 straipsnio logiką, pagal kurią „antitarybinė agitacija ir propaganda silpnina sovietų valdžią“. Tačiau SSRS teisės aktai niekada neapibrėžė, kokie konkretūs veiksmai ar pareiškimai „silpnina“ valdžią, todėl ši nuostata veikė kaip atvira politinė manipuliacija. Minėto straipsnio komentaro 10 punkte tik nurodoma, jog „kaltininkas **supranta**, kad jo skleidžiamos idėjos, šmeižikiški prasimanymai, gaminama, platinama ar laikoma literatūra yra antitarybinio turinio, numato, kad jo veiksmai gali susilpninti

Tarybų valdžią ar sukelti atskirus itin pavojingus valstybinius nusikaltimus ir to nori“. Šio tariamo nusikaltimo subjektyviajai pusei buvo būtinas **antitarybinis tikslas**. Vieninteliu požymiu, leidžiančiu šį straipsnį naudoti represijoms, būdavo paties asmens supratimas ir numatymas, kad jo naudojimasis žodžio ar spaudos laisve yra antisovietinio pobūdžio. Tokiais atvejais įrodymo šaltiniu galėjo būti pats kaltinamasis, o ne jo veikla.

Analogiškos, teisiškai neapibrėžtos kategorijos, šiuo metu teikiamos Projekte, keltų tokį pat savivalės pavojų, t. y. minėtas visuotinės cenzūros projektas yra grindžiamas tokia pačia subjektyvistine „dezinformacijos skleidėjų“ intencijų „demaskavimo“ nuostata.

Pagal Projektą Žurnalistų etikos inspektoriaus tarnyba (ŽEIT), įvedant faktinį informacijos turinio cenzūros mechanizmą, turėtų teisę (gal net prievolę) viešosios informacijos rengėją ar skleidėją be teismo sprendimo įpareigoti pašalinti, pvz., partnerystės įstatymo projekto kritiką, nes oponentų argumentai galėtų būti laikomi mokslinių faktų iškraipymu. Valdžia selektyviai galėtų riboti jai nepalankias nuomones diskusijose politiniais, moraliniais ir kultūriniais klausimais, nes valdžiai nepriimtinos nuomonės galėtų būti savavališkai vertinamos kaip diskriminacija arba neapykantą skatinančios nuomonės, nors įstatyme nėra jokios metodikos, kuri leistų atskirti teisėtą kritiką nuo dezinformacijos. Akivaizdu, jog tokios įstatymo pataisos tiesiogiai pažeistų Konstitucijoje įtvirtintą piliečių saviraiškos laisvę.

Siekama keisti kelis įstatymus

Pažymėtina, kad Projekto iniciatoriai neketina apsiriboti Visuomenės informavimo įstatymu. Jie siekia keisti dar penkis įstatymus – Baudžiamąjį kodeksą (BK), Elektroninių ryšių, Informacinės visuomenės paslaugų įstatymus ir Administracinių nusižengimų kodeksą.

Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo doktrina aiškiai nustato, kad baudžiamosios atsakomybės ribos gali būti plečiamos tik laikantis Konstitucijos principų, joje KT nurodo, jog įstatymų leidėjo diskrecija nėra absoliuti – jis turi paisyti Konstitucijos normų ir principų (2006 m. sausio 16 d. nutarimas).

Šiuo atveju netgi Seimo Teisės departamentas yra nurodęs, kad iniciatorių siūlomas BK papildymas neįtvirtina jokių aiškių atribojimo kriterijų, Elektroninių ryšių įstatymo pataisos taip pat parengtos nesilaikant teisės technikos standartų, Informacinės visuomenės paslaugų įstatymo papildymas kelia daug neaiškumų, o Administracinių nusižengimų kodekso pakeitimai neatitinka teisinio aiškumo reikalavimų. Svarbu tai, kad Konstitucijos 25 straipsnis nenustato pareigos kriminalizuoti neapibrėžtą informacinę veiklą. Taigi iš esmės visi šie įstatymų pakeitimų projektai pažeidžia proporcingumo, teisinio tikrumo ir teisės sistemos nuoseklumo principus, nesudaro konstituciškai pagrįsto informacinės srities reguliavimo pagrindo, priešingai – atveria kelią perteklinei valdžios visuomenės kontrolei. Konstitucinis Teismas yra pabrėžęs, kad žodžio laisvė gali būti ribojama tik siaurai, proporcingai ir tik kraštutiniu atveju.

Projekto iniciatorių manipuliacijos

Projekto iniciatorių teiginiai apie VSD fiksuotus „1200 dezinformacijos atvejų“ tėra analitinės statistikos duomenys apie informacinės grėsmes, o ne individualizuotos nusikalstamos veikos, todėl jų naudojimas kaip kriminalizavimo pagrindo yra teisiškai nepagrįstas. Be to, ES ir NATO dokumentai orientuoti į visuomenės atsparumo stiprinimą, o ne į informacijos turinio kriminalizavimą, todėl bandymas šią statistiką interpretuoti kaip pagrindą įtvirtinti cenzūrą

akivaizdžiai prieštarauja Europos Žmogaus Teisių Teismo praktikai bei demokratinės teisės ribojimų standartams.

Apibendrinant pažymėtina, kad Projektas negali būti vertinamas kaip priemonė demokratijai ar nacionaliniam saugumui stiprinti. Priešingai – jis sukuria aiškias ir tiesiogines prielaidas oficialiai cenzūrai, teisiškai įtvirtintai visuomenės kontrolei ir valdžios dominavimui informacinėje erdvėje. Siūlomas reguliavimas pažeidžia teisinio tikrumo, proporcingumo ir teisėtų lūkesčių principus, nes suteikia valdžios institucijoms faktiškai neribotą teisę kontroliuoti visuomenę ir riboti informaciją viešojoje erdvėje. Tai atveria kelią politiniam piktnaudžiavimui. Tokie įgaliojimai yra nesuderinami su Lietuvos Respublikos Konstitucija, tarptautinių žmogaus teisių apsaugos standartais ir pamatiniais demokratinės ir teisinės valstybės veikimo principais.

Neabejojame, kad minėtų Seimo narių – sovietinės okupacinės cenzūros praktikos gaivintojų – iniciatyva siekiama atkurti centralizuotą informacijos valdymo režimą, kuris neišvengiamai radikaliai suvaržytų konstitucines piliečių žodžio, nuomonės ir minties laisves. Projektu akivaizdžiai siekiama ne tik atkurti minėtą praktiką, bet ir paversti ją įstatymu. Dalies Seimo narių grupės parama projektui rodo akivaizdų aklą valdžios politinį troškimą plėsti viešosios informacijos kontrolę.

Atsižvelgdamas į tai Tautos forumas reikalauja Lietuvos Respublikos Seimo nedelsiant išbraukti šiuos projektus iš darbotvarkės kaip akivaizdžiai prieštaraujančius Lietuvos Respublikos Konstitucijai, Konstitucinio Teismo doktrinai ir demokratinės valstybės principams. Bet kokie žodžio laisvės ribojimai turi būti svarstomi tik vadovaujantis Konstitucinio Teismo doktrina, o ne politinės valdžios ideologinio spaudimo pagrindu.

Tautos forumas kreipiasi į visuomenę:

Raginame visuomenę pareikalauti politinės atsakomybės iš projekto iniciatorių už visuomenės klaidinimą, piktnaudžiavimą nacionalinio saugumo argumentais ir bandymą sugrąžinti sovietinio tipo informacijos kontrolės mechanizmus, kurie nesuderinami su demokratinės valstybės principais.

Siūlome Lietuvos žurnalistų sąjungai, Lietuvos žurnalistų asociacijai ir kitoms žiniasklaidos organizacijoms:

- nedelsiant inicijuoti protestą, kad būtų atmetas Visuomenės informavimo įstatymo pakeitimo projektas kaip keliantis tiesioginę grėsmę konstitucinei žodžio laisvei ir įtvirtinantis cenzūros mechanizmą.
- Skubiai sušaukti nacionalinį žurnalistų forumą, suderintai reaguojant į D. Ulbinaitės bei jos politinių bendraminčių iniciatyvą riboti piliečių nuomonės laisvę.
- pasitelkti konstitucinės teisės ir žmogaus teisių ekspertus rengiant oficialią teisinę išvadą dėl siūlomų pataisų prieštaravimų Konstitucijai ir Konstitucinio Teismo doktrinai. Išvadą pateikti Seimui, Prezidentui, visuomenei ir ją viešai paskelbti spaudos konferencijose.
- žiniasklaidos organizacijas aktyviai dalyvauti Seimo komitetų svarstymuose, reikalaujant stabdyti projektą bei užtikrinti viešas konsultacijas su žiniasklaidos atstovais.
- kreiptis į Europos žurnalistų federaciją, Tarptautinę žurnalistų federaciją, Europos Tarybos ekspertus bei kitas tarptautines organizacijas, informuojant jas apie grėsmę žodžio laisvei ir siekiant tarptautinės bendruomenės reakcijos ir paramos dėl siūlomos cenzūros šalyje įvedimo.

- žiniasklaidos bendruomenei inicijuoti viešą kampaniją prieš cenzūrą, paaiškinant visuomenei, kokios laukia pasekmės dėl valdžios institucijų įgalinimo be teismo riboti kritiką, politines, etines, kultūros diskusijas ar žurnalistinius tyrimus.

Tautos forumas taip pat siūlo:

- jei Seimas patvirtintų minėtą projektą – žurnalistų organizacijoms kreiptis į Lietuvos Respublikos Prezidentą, prašant tokį įstatymą vetuoti.
- Jei veto nebūtų pasiektas, inicijuoti kreipimąsi į Konstitucinį Teismą, prašant ištirti įstatymo atitiktį Konstitucijai.
- Įstatymo priėmimo atveju – sukurti žurnalistų teisinės pagalbos fondą, skirtą ginti persekiojamus žurnalistus ir redakcijas, fiksuoti galimus piktnaudžiavimus.

Tautos forumo įsitikinimu, šie veiksmai būtini, kad būtų apginta Lietuvos Respublikos Konstitucijoje įtvirtinta asmens žodžio laisvė, užtikrinti demokratinės valstybės veikimo principai ir užkirstas kelias bet kokios formos cenzūros įtvirtinimui Lietuvos Respublikoje.

Raginame visuomenę palaikyti pastangas ginti žodžio laisvę. Tik veikdami kartu galime apsaugoti demokratinės valstybės principus.

Šis reikalavimas patvirtintas Tautos forumo 2025 m. lapkričio 27 d. susirinkime.

Tautos forumo koordinacinė grupė:

Gaudentas Aukštikalnis
Alina Laučienė
Neringa Paškevičienė
Vilius Adomaitis
Algimantas Jankauskas
Laisvūnas Šopauskas

Piliečius, norinčius prisidėti, pateikti informaciją ar išsakyti savo pastabas, kviečiame kreiptis el. paštu: info@tautosforumas.lt